

Magyar, román, szerb bánat

Zombori Népszínház – Csiky Gergely Állami Magyar Színház (Temesvár)
– Ioan Slavici Klasszikus Színház (Arad): *Exit*. Rendező: Schilling Árpád

Végül mégiscsak kikötött a szabadkai Népszínháznak otthont adó Jadran Színpadon Schilling Árpád *Exit*-je. Ha kiskapun is – a Desiré Fesztivál keretén belül –, de eljutott az előadás oda, ahonnan – diplomatikusan szólva – eltanácsolták. Az eredeti terv ugyanis az volt, hogy a Népszínház Magyar Társulatát is bevonják a produkcióba, ám az új színidirektor állítólagos gazdasági okokra hivatkozva visszakozott.

Bármi is az igazság, vajdasági nézőként sajnálhatjuk, hogy a szabadkaiak kimaradtak ebből a – divatosan szólva – határokon átívelő együttműködésből, egyúttal pedig örülhetünk, hogy a mind jobb Zombori Népszínház három kiváló színésze együtt játszhatott a temesvári és az aradi színházak társulatának tagjaival.

Az *Exit* története egyszerű, aktuális és régióspecifikus: tizenkét férfi és nő, románok, szerbek, magyarországi és romániai magyarok, kitántorognak Londonba egy jobb élet reményében. A tranzitzőnába való megérkezésükkor azonban betereleik őket egy üres hangárba, és mindössze anynyit közölnek velük, hogy várniuk kell. De hogy mennyi ideig és mi végre, azt egyikük sem tudja.

Mi történik tizenkét, véletlenszerűen kiválasztott délkelet-európai emberrel, ha összeczárják őket egy viszonylag tágas térben, ahová csupán a személyes poggyászaikat vihették magukkal? Mennyiben történne más, ha nem délkelet-európaiak, szerb, román és magyar nemzetiségűek volnának? A laboratóriumi körülmények között zajló színpadi játék koncepciója azt sugallja, hogy más volna (legalábbis egy pontig), hiszen a rendezés nem kis mértékben operál a nemzetkarakterológiai jegyekkel: patriarchális, heves vérmérsékletű szerbek, rámenős, ügyeskedő románok, bizalmatlan, tutyimutyi magyarok. De ez a nemzetkarakterológia mégsem csap át

sztereotipizálásba, az egyes személyiségjegyek jelentős mértékben árnyalják, esetenként felül is írják a nemzeti sablonokat.

A nemzeti meghatározottság hangsúlyosságát a nyelv(tudás) lényeges szerepe is erősíti: előnyök és hátrányok származnak abból, hogy ki beszél a sajátján kívül legalább még egy nyelvet, de mindenkifelett az angolt. Az egyetlen közös nyelv hiánya félreértéseket, bizalmatlanságot, bizonytalanságot szül, manipulációra kínál lehetőséget. Ebben a szituációban azok, akik nem tudnak angolul, netalán a saját nyelvükön kívül más nyelvet sem beszélnek, csakhamar alárendelt helyzetbe kerülnek, ahonnan legfeljebb a fizikai erő biztosíthat kiutat, ha egyáltalán.

A londoni hatóságokról, a befogadó ország reprezentánsairól csak közvetett impulzusokkal szolgál az előadás. Ahogyan ezekkel a gazdasági bevándorlókkal bánnak – beterelik őket valahová, rájuk zárják az ajtót, nem tájékoztatják őket a legegyszerűbb dolgokról sem –, az igencsak lesújtó képet fest róluk. Megint felmerül a kérdés: vajon ugyanilyen bánásmódban részesülnének-e mondjuk a Nyugat-Európából érkező polgárok is?

Európa egy teszt! – mondja ki a darab kulcsmondatát az egyik legélelmesebb, angolul is beszélő szerb férfi, aki az egyetlen kapocs a kinti világgal. És habár ennek a mondatnak konkrét kontextusa is van (a hatóságok kérdőívek, „tesztlapok” kitöltésére kötelezik a tranzitzőnában tartózkodókat a státusuk végleges elbírálása előtt), többjelentésű metaforaként is értelmezhető. Aki Európába (mármint abba az „igaziba”, álmaink békés és gazdag világába) kíván eljutni, annak ki kell állnia a próbát, lett légyen az egy kérdőív helyes kitöltése, egy felsőfokú nyelvvizsga sikeres letétele vagy harmincöt tárgyalási fejezet megnyitása és lezárása. Teszt, amelyen meg lehet felelni vagy el lehet bukni. Európa ugyanakkor az együttélés tesztje is: képes-e ennyi különféle nyelvű, temperamentumú, történelmű és érdekű nemzet a békés együttélésre és együttműködésre? Az *Exit* válasza nem egyértelmű, de talán azt sugallja, hogy legfeljebb ideig-óráig. Bármikor kitörhet a pánik és elszabadulhat a pokol. Nem túl fényes jövőkép ez.

És hiába egy a hangja Dunának meg Oltinak, amikor elszabadul a pokol, vagyis egy bizonyos ponton túl, nincs többé jelentősége annak, ki honnan jött, ki milyen nemzetiségű, hogy mindnyájan osztozunk a szolga-népek sorsában, s hogy gyalázatunk, keservünk már ezer év óta rokon. Amikor elszabadul a pokol, az egyetlen kritérium, hogy ki járulhat hozzá önnön túlélésünkhöz, és ki ennek a kerékkötője. Így aztán a jóra való délkelet-európai bevándorlók egy része csakhamar zsákkal (nejlonzacskóval) a fején végzi, míg a többiek könyékig véresen vagy husángokkal a kezükben a túlélési ösztönükre bízzák magukat.

Vita tárgyát képezheti, hogy dramaturgiailag mennyire volt indokolt egy külső tényező bevonása ebbe a migrációs történetbe, amely egy szempillantás alatt felfüggesztette az addig következetesen alkalmazott délkelet-európai meghatározottságot. (A járvány kitörésére gondolok.) Én személy szerint sajnálom. De ha egy realiztikus mederben csordogáló történetet valamiért nem tudunk vagy nem akarunk végigvinni, akkor legalább jöjjön a zombiapokalipszis totális vérfürdővel. A magyar közmondásokat előszeretettel idéző Robert Rodriguezzel szólva: ha már lúd, legyen kövér! Márpedig Schilling nem feszítette a groteszk húrját az abszurditásig, de nem is fejezte be a közös – magyar, román, szerb – „bánatból” fakadó történetet. A langyos közélet választotta, némi hiányérzetet hagyva ezzel a nézőben.